

[Neměnnost a změna]

Ladislav Hejránek

This is a part of the original document:

[1998](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1998](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 13. 3. 1998
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 13. 3. 1998

[Neměnnost a změna]

Z dosavadní filosofické tradice zhusta přežívá závažný předsudek, který je úzce spjat s tím, co nazýváme „tradiční metafyzikou“, a spočívá v jaksi samozřejmém a proto nijak nezdůvodňovaném předpokladu, že základnější a významnější je pro svět a pro skutečnost vůbec neměnnost, zatímco změna může probíhat jen na povrchu něčeho, co se nemění. Proto také pravda byla odedávna filosoficky spojována s neměnností, ať už tak, že sama byla chápána jako neměnná, nebo tak, že se mohla týkat jen toho, co se nemění. V této věci je třeba udělat konečně jednou docela zásadně a radikálně pořádek. Dnes už víme, že žijeme ve světě, kde sice jsou jisté relativní rozdíly mezi skutečnostmi, které jsou zcela efemérní a prchavé, a jinými, které nějaký čas (a někdy na lidská měřítká dost dlouho) trvají, ale kde žádné trvání neznámá naprostou neměnnost a už vůbec ne neměnnost věčnou, bez počátku a bez konce. Má-li se tedy pravda týkat něčeho v tom světě, který známe a v kterém žijeme, musí se týkat především změn a jejich proměnlivosti, a teprve druhotně a okrajově jejich relativního trvání. Ovšem má-li se pravda týkat proměnlivosti světa, musí být sama této proměnlivosti nějak práva, musí jí odpovídat, musí s ní počítat – a proto sama nemůže být neproměnná. Má-li pravda ve světě něco znamenat, musí to být pravda v pohybu. Pravda bez pohybu přestává být skutečnou, opravdovou pravdou. Pravda, která by nebyla v pohybu, by se tohoto světa vlastně netýkala a ani nemohla týkat. Byla by něčím mimo svět, k čemu by se svět nebo alespoň něco nebo někdo ve světě snad mohl eventuelně vztahovat, ale co by se zaručeně nevztahovalo a nemohlo vztahovat k ničemu a k nikomu ve světě, ani ke světu samotnému. Byla by to pravda, která nemá zájem na světě a na ničem, co se v tomto proměnlivém světě vyskytuje, pravda od světa oddělená a odloučená, pravda, která se světu nepřibližuje, ke světu nepřichází a do světa nevstupuje, a proto také běh světa nijak neovlivňuje.

(Praha, 980313-1.)

S tím, co jsem právě řekl, zdaleka nebudou všichni souhlasit. Proto je zapotřebí to alespoň předběžně ospravedlnit. Toho nelze dosáhnout tím, že bych vyložil, jak jsem k takto položenému problému vlastně přišel. Tím bych mohl snad sám sebe nějak omluvit, vysvětlit, jak a kde jsem přišel k předpokladu či předsudku v řadě ohledů tak od běžných předsudků odlišnému, mohl bych nanejvýš apelovat na shovívavé porozumění, mohl bych se pro sebe dovolávat jakési více nebo méně bezbřehé tolerance, mohl bych žádat něco trpělivosti pro své úvahy apod., ale nikdy bych si nemohl dělat nároky na to, že někoho přesvědčím (pokud by už předem přesvědčen nebyl, resp. pokud by už nějak nebyl připraven na jakousi resonanci, na souznění s mou myšlenkou). Biografie však nemůže posloužit jako argument, jako zdůvodnění nebo dokonce důkaz správnosti, pravdivosti předvedené myšlenky, i když může leccos objasnit. Závažnější je už poukaz na to, že ta či ona myšlenka má své nepřehlédnutelné historické pozadí, že navazuje na určité zajímavé, někdy dokonce velmi staré tradice. Takový historický pohled může splnit hned dvojí důležitou úlohu. Především dokáže odhalit zapomenuté zdroje a kořeny nějakého pojetí, které se jeví jako samozřejmé, a proto už nebývá podrobováno kritické kontrole, a to ani tenkrát, když toto pojetí přetrvává jako nekritický předsudek, ani tehdy, když už je obecně za takový předsudek považováno a vlastně opět nekriticky odmítáno. Zejména však všem, kdo se s historickými kořeny nějakého jednou již kriticky rozpoznaného předsudku důkladně seznámili, může ušetřit trapné a hloupé opakování starých omylů a poklesků. Dějiny filosofie jsou především cenné pro každého myslitele tím, že mu dovolují vyhnout se většině úskalí, na nichž troskotali myslitelé minulosti (a slavně jako první ztroskotat na úskalích, kolem nichž se ještě nikdo neodvážil proniknout dál). Takové historicko-kritické rozpoznání musí objasnit především dvojí problém: jak k nějakému omylu původně došlo, a pak proč se takový omyl rozšířil a proč dlouho přetrvával, aniž byl náležitě rozpoznán (nebo dokonce ačkoliv už byl někým rozpoznán, ale aniž toto rozpoznání mělo náležitý vliv na současníky nebo i další generace).

(Praha, 980313-2.)